

fellelhető Szenci Molnár-kiadványokról. Figyelemre méltó egy eddig ismeretlen Szenci-nyomatvány, egy nagy alakú verslap, a *Meditatio vetusta de novissimo dicio*, amely magyar fordításban *Az utolsó itéletnek idvöséges meggondolattya* címet viseli. A latin szöveg forrása Chytraeus, a mantuai ferencesek templomának faláról lejegyzett *Dies irae...* rekviemszöveg.

A tanulmánykötet utolsó főbb fejezetének tárgya az európai hírű hadvezér, Zrínyi Miklós alakja. Gömöri György Zrínyikutatásai során kiderült, hogy „az angliai Zrínyi-kultusz még intenzívebb és általánosabb volt, mint azt eddig hittük” (210). Egészen a vasvári békével bezárólag sűrűn előfordul Zrínyi neve az angol kiadványokban. Valójában a vasvári béke jelentette a Zrínyi-kultusz végét Angliában.

Zrínyi nagyságát és népszerűségét mutatja az a British Library Sloane-gyűjteményében talált Pastorius-vers, mely *Lacrymae Hungaricae* címmel Zrínyi halálát siratja. Ugyanez a témája egy másik Pastorius-versnek is (úgy tűnik, nagyon megérintette Pastoriust e téma), melynek címe: *In obitum longe bellicosissimi belli Ducis Serinii, inter venandum (ie. cubaru) ab Apro interempti*. Gömöri közli a vers disztichonokban írt fordítását. Az ugyanitt (231) közlésre beígért korabeli Zrínyimetszet (British Library) a könyvhöz mellékelt képfüzetben látható.

A sok éves kutatás eredményeit reprezentáló kötetet a filológiai felfedezések, értékes adalékok mellett a jól áttekinthető, logikus szerkesztés is dicséri.

Kovács Eszter Judit

TÓTH SÁNDOR ATTILA: „AZ ISTENÜLÉS DICSŐSÉGE”. UNGVÁRNÉMETI TÓTH LÁSZLÓ KÖLTŐI PORTRÉJA

Szeged, Gradus ad Parnassum, 2001, 183 l. (A Magyar Irodalom Kismesterei).

Már önmagában is jelentős teljesítmény több mint száz esztendő után Ungvárnémeti Tóth Lászlóról új, az eltelt időszak eredményeit összegző monográfiát írni (RÁKÓCZY Géza *Ungvárnémeti Tóth László élete és irodalmi munkássága*, Sopron, 1892. c. könyve a szerzőről szóló egyetlen korábbi összefoglaló mű). Tóth Sándor Attila szinte a teljes fennmaradt korpusszal számol – csupán az MTA Kézirattárában található manuscriptumoktól tekint el –, s így külön egységben ír az 1990-es évek közepén Csikós Zsuzsa és Fáy Zoltán által felfedezett, nem autográf, feltételezhetően másolatban megmaradt *Niza vagy is másképpen a' senge szerelem dallokban* című kötetről, amelynek egyetlen ismeretes pél-

dánya a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szűry-gyűjteményének egyik kolligátumában található meg. Tóth Ungvárnémeti életművét időrendi sorrendben tekinti át: a rövid, leginkább Weöres Sándor Ungvárnémeti-olvasatának főbb mozzanatait tárgyaló bevezető után az első részben 1816-ig vezeti az elemzést. Az értelmezés középpontjában a *Niza* és Ungvárnémetinek a Trattner-nyomdában készült első, *Versei* című kötete áll, majd a következő fejezetben a poéta új görögség-eszményéről és a második, bilingvis kiadványról szól (*Görög versei, Magyar tolmácsolattal*), s végül mintegy függelékként néhány folyóiratban közölt műalkotást (pl. a szonettek) mutat be.

A Weöres Sándorhoz köthető 20. századi kanonizációs törekvések feltárásakor Tóth Sándor Attila – eltérően az eddigi értelmezésektől – nem a *Psychét* és a *Három veréb hat szemmel* című antológiát állítja vizsgálódásai középpontjába, hanem a Diáriumban (1943, 271–274) publikált ismertetés és az emlékvers (*Ungvárnémeti Tóth László emlékére* = WEÖRES Sándor, *Egybegyűjtött írások*, Bp., Magvető, 1970, I, 595–596) jelentőségére mutat rá. Az 1943-ban közölt esszé „érthetelenség”-kérdése azért tűnik termékenynek, mert ez a fogalom Ungvárnémeti kortársi fogadása kapcsán is kulcsfontosságú. Weöres Sándor 1944-ben keletkezett *Ungvárnémeti Tóth László emlékére* című költeménye kapcsán pedig érzékeny meglátás a pindarizáló versforma allúziós szerepének hangsúlyozása, a bilingvis kötetet nyitó *Eleüizsi titok* című ódában szereplő váteszköltő-magatartás átvételének nyomatékosítása, valamint az emlékvers záró epodusának és Kazinczy Ferenc a poétához szóló epigrammájának (*Ungvár-Németi Tóthhoz*, „Énekelsz, s hány érti magas dalod?” kezdettel) az összeolvasása.

Ungvárnémeti életrajzának rövid összefoglalásában a monográfia Kazinczy Gábor adataira, Weöres Sándor Borsodban végzett kutatásaira és Kovács Sándor Ivánnak a kistokaji református templomban elhelyezett Ungvárnémeti-emléktábla avatásakor elmondott beszéde szerkesztett változatára támaszkodik. Az átvett adatokat precízen közli, csupán néhány kisebb részletkérdésben találunk pontatlanságokat: Rákóczy Gézától származik az a téves feltevés, hogy Tóth Lászlót elemi iskolai tanulmányait megelőzően édesapja vezette be a tudományokba. Ez cáfolható, hiszen a kisgyermek négyévesen már árva, s ezt

megelőzően komolyabb atyai okításon nem eshetett át. Kazinczy kései önéletrajzának, *Az én életemnek* Ungvárnémetiről szóló passzusa („...gyalázatos tetteitől elborzadtam”) kapcsán kiegészítenénk Tóth állítását, amely szerint a poétától néha-néha elborzadó széphalmi mester éppen a katolikus hitre történő átkeresztelkedés miatt neheztelt. A citátum éppen úgy vonatkozhatna Terhes Sámuel és az író nevezetes, a kortársak által is elítélt, durva hangú polémiájára, amit Kazinczynak több levele is igazolhat. (Lásd KAZINCZY Ferencz *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, Bp., Akadémiai, XV, 102; XVI, 236, 456.) Tóth Sándor kiigazít egy olyan életrajzi adatot, amely eddig szinte mindegyik lexikon-szócikkben és nevezetesebb ismertetésben hibásan szerepelt: Kazinczy és Ungvárnémeti kapcsolatának kezdete az eddigi feltételezésekkel szemben nem az eperjesi időszakhoz kötődik, hanem a fiatal költő második sárospataki tartózkodásához.

Az Ungvárnémeti fiatalkori szövegeit tartalmazó, vélhetően 1808–1810 közt összeállított kolligátumról és az abban szereplő *Niza* és *Eliza* című ciklusokról szóló fejezet a nyomtatásban megjelent kötetekről szóló részekhez képest kevésbé kidolgozott. A rövid áttekintésben ugyanakkor a gyűjtemény elemzésének további lehetséges szempontjai sejlenek fel: a szerző részletesen utal Csokonai forrásként értelmezhető poétai románjára, az előszó kapcsán a virágénekekre (ezt néhány dal tematikája is erősíti), szól az iskolai versírási gyakorlatok fontosságáról, a nőalakokról. A legtermékenyebb, új meglátás a *Niza*-ciklus és Weöres *Psychéjének* összeolvashatóságára vonatkozik, mikor is a Lónyay-féle líra *Hegyaljai éveit* és a sá-

rospataki költeményeket tartalmi-formai megoldásaik révén rokonítja. Értékes megfigyelés *A' Kripta* című eposz elemzésében a youngi és hervey-i, Csokonait is ihlető szentimentális sírköltészet bevonása.

A kolligátum bemutatása és az első publikált kötet elemzése között Tóth Sándor Attila Ungvárnémetinek Kazinczy levelezői körében betöltött szerepéről értekeznek. Bemutatja a poétának a körbe integrálódását és vázlatosan kitér az általa megismert íróársakra is. A fejezet legterjedelmesebb részét a *Versei*-kötet (1816) bemutatása teszi ki, s annak ismertetését Horvát Istvánnak a Hazai 's Külföldi Tudósításokban közzétett recenziójával kezdi, mely a kortársi fogadtatás szempontjából alapvető fontosságú. A kötet konstrukciójának feltárása során az Ungvárnémeti által összeállított műfaji csoportokat veszi sorra, költeményről költeményre halad, így a kompozíciós megoldásokat és összetevőket, a szövegek filológiai hátterét, a műfaji és szerkesztési kérdéseket kimerítően tárgyalja. Néhány fontosabb gondolatot érdemes felidézni: a nyitó ódában egy beavató misztérium szándékát fedezi fel, *A magyar nemzethez* esetében a szövegnek az életmű kontextusában betöltött szerepére utal, a fenséges műfaj néhány darabjához Szörényi László kutatásait felhasználva Oken fénytánát közelíti, a *Máriuszhoz...* címűhöz egy plutarkhoszi szöveghelyet és Napóleon képét kapcsolja, *A barátságához* címűt, a motívumnak az Ungvárnémeti-lírában betöltött szerepét nyomatékosítva, az életmű egyik legsikeresebb darabjának tekinti. Foglalkozik továbbá az ódák verselésével és a műfajnak a cikluson belüli módosult változataival.

Az epigrammák elemzésekor a tematika alapján öt nagyobb csoportot különít el

(személyeket dicsőítő, természettudományos-bölcseleti, mítoszi-allegorikus, pásztori-szerelmi, csipkelődő), szerkesztési sajátosságaikkal azonban kevésbé foglalkozik. A korabeli német nyelvű esztétikák (Hegel, Herder, Lessing stb.) – melyekre a monográfus bevezetőjében egyébként utal – mindehhez megfelelő kiindulópontot jelentenek. Tóth Sándor Attila a rimes formájú, nemzeti témákat feldolgozó románcokat – nagyon helyesen – a Kazinczyék által meghatározott tradicionális kánonból való kilépésként interpretálja. A nászdal esetében utal a Kazinczy-kör olvasatára, és részletesen megvilágítja a szakaszokra bontható házassági idill szerkesztési sajátosságait. Az 1816-os kiadványban szereplő apológok kapcsán a fejtegetés a műfaj hazai történetének Pesti Gábortól Vitkovicsig tartó ívével indul, majd Ungvárnémetinek Phaedrusból és a La Fontaine-kortárs Floriánból (*Fables*, 1792) átültetett meséit elemzi, végül pedig a saját szerzőségű darabokat boncolgatja. A költői levelek interpretálása Ungvárnémeti-monográfiájának kiemelkedő része, itt a szerző filozófiai tudásanyaga teljességében és meggyőzően mutatkozik meg (műfajtörténeti háttér, műfajelméleti jellemzők, retorikai kérdések, Rousseau-háttér, sztoicizmus–antisztoicizmus világa, önszeretet stb.). Az 1816-os kiadvány szépirodalmi része a *Nárcisz vagy a gyilkos önn-szeretet* című tragédiával zárul, amelynek tárgyalása Kerényi Károly és Nagy Imre alapvető kutatásai nyomán halad, majd a kötet végén található glosszák kapcsán a fiatal poéta nyelvészeti tájékozódásáról olvashatunk.

A harmadik fejezetben Tóth a költő pályájának 1818 és 1820 közötti szakaszát dolgozza fel. Bevezetésében egy újfajta

görögség-eszménynek a megtalálására, a Hasznos Mulatságokban és a Tudományos Gyűjteményben közzétett elméleti tanulmányok szerepére utal. Ungvárnémeti irodalmi-esztétikai tájékozódása a korábbi szakaszhoz képest kiteljesedik: klasszicizáló hajlama az alapos teoretikus stúdiumokat követően elmélyül. A *Görög versei, Magyar tolmácsolattal* című részt a monográfus Ungvárnémeti kötetterveinek az ismertetésével kezdi, majd néhány recepciós mozzanattal folytatja, utalva a kiadvány magyarországi és európai fogadtatására. A könyv előszavában kifejtett irodalomszemléleti kérdéseket a Pindarosz-értekezés alapvető tételeivel veti össze. Tóth Sándor Attila párhuzamosan tárgyalja a Pindarosz-tanulmányt, a kötet négy ódáját és Ungvárnémetinek ugyanebben a formában készült hatyúdalát, *Az istenülés dicsőségét*, pontosan és részletezően mutatja be a költemények filológiai hátterét. Értékes megfigyelés *Az agrai felesküvés* és az *Elüiszi titok* című daraboknak a beavató misztériumok felől történő összeolvasása. A monográfus a görög és magyar értelemben készült epigrammákat Sulzer írásait felhasználva két nagyobb csoportra bontja fel. A tárgyakhoz (ez alá tartoznak az emberi és írói tulajdonságokat bemutató darabok) és személyekhez szóló felosztást csupán néhány apróbb meglátással árnyalánk: a bilingvis kötetben található három olyan vers, amely a műfaj primer jellemzőinek felel meg, vagyis akár sírkőre vagy emlékoszlopra is véshető rövid, tömör felirat (*Révai sírczíme, Vinterl sírczíme, Szombati sírczíme*), továbbá a dicsérő epigrammák sorából feltétlenül ki kell emelni a progisztikus modorban megszólaló *Érzékihez, Rozgonyihoz, Túnyihoz* címűeket. A görögös ízlést megtestesítő

idilleknél háttérszöveggént Gleim, Gessner és Matthisson sejthető. Tóth a műfaj hazai történetének felvázolásakor Faluditól Vályi Nagy Ferencig jut el, a korabeli teoretikusok közül pedig Révai, Szerdahely és Pétzeli értekezéseinek fontosságát húzza alá, majd Ungvárnémeti tanulmányait felhasználva az idill és az elégia műfaji sajátosságait veti össze. A heroidáról és az episztoláról szóló dolgozatok vezetnek be a költői levelek elemzését (szépen bizonyítja a műfaj keveredéseket, feltárja a szövegek filológiai hátterét). *A' görögökhöz* címűben az antik világ utáni nosztalgia jelenik meg, a *Cseresznyéshez* az 1816-os ódával olvasható össze és jelentősége – többek között – a barátság-motívum tárgyiasításában áll, a *Karlovszkihoz* szóló buzdítás pedig az eperjesi iskolaévek fontosságára, az ifjút görög nyelvű verselésre biztató professzor szerepére utal vissza. A bilingvis kötetet záró toldalékokban a görög, illetve magyar helyesírásra és verselésre vonatkozó követelmények szerepelnek. A monográfia utolsó részfejezete Ungvárnémetinek a Hasznos Mulatságokban közzétett *Szonett* című írását vizsgálja, majd ahhoz kapcsolódóan négy költeményt tár fel. Nem csupán a *Gróf Széchényi Ferenc Ő Excellenciájához*, a *Báró Fischer István Egri Érsek Ő Exceljához* és a *Baróti Szabó Dávid halálára* címűek jellemző jegyeit kutatja, hanem e lajstromhoz csatolja Ungvárnémeti első görög nyelven készült, a Kazinczy-levelezésben cirkuláló szonettjét (*Remény és birtok*), melynek magyar fordítása a széphalmi mester kézírásával maradt fenn.

Nem kifogásként szólunk arról, hogy a monográfia elbirt volna még talán néhány fejezetet: mára már megkerülhetetlennek látszik a kutatás számára az egyes szerzők

körül kirajzolódó recepciós folyamatok leírása. Ungvárnémeti esetében ennek a kérdéskörnek az exponálása önmagában is jelentős volna, ugyanis a kortársi olvasatok alaposan megosztották Kazinczy táborát: míg a széphalmi mester lelkesen üdvözölte táborában a sokra hivatott fiatal poétát, addig Kölcsey Ferenc, Szemere Pál, Horvát István és Döbrentei Gábor – miként a széphalmi vezér levelezéséből ez kiolvasható – fanyalogtak az erős grammatikus hajlam és a száraz költemények miatt. Tóth Sándor fontos megállapításokat tesz a már említett, Terhes Sámuellel folytatott polémiára vonatkozóan is; csak sajnálni lehet, hogy ezek az értékes megjegyzések a köteteket feltáró részekbe kerültek. Terhessel a verselési kérdésekben vívott csatájukban Ungvárnémeti nem a rímek ellen-sége, hanem a semmitmondó kádenciás költemények ellen szól. A *poeta natus* és a *poeta doctus* fogalmának elválasztása, a *sensus communis* elméletének szerepe a vitában, a nemzeti tárgyú művek fontosságának a hangsúlyozása, a perlekedők Florián-fordításai, a régiek és újak vitájának kérdésköre stb. Trencsényi-Waldapfel Im-

re 1930-ban napvilágot látott tanulmánya után – amely kizárólag a pamfletek egyikeivel (nevezetesen a *Tükröcskével*), illetve a *Nárcisz* dráma körül felgyűjthető bírálatokkal foglalkozik – önálló fejezetben történő feldolgozást is megérdemelt volna.

Mindazonáltal a neoklasszika korszakának értelmezésében és az Ungvárnémeti-életmű további feltárásában megkerülhetetlen lesz Tóth Sándor Attila alapos anyagismeret, jó filológiai és műelemzési készség jellemezte monográfiája. A könyv megjelenése felett érzett öröm után már csupán az újrafelfedező Weöres Sándor óhaját (*Egyedül mindenki: Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai*, s. a. r., szerk. DOMOKOS Mátyás, Bp., Szépirodalmi, 1993, 53) ismételhetjük el újra: Ungvárnémeti Tóth László „Kölcsey kortársa volt, költészetében sok problémát vetett fel, gazdag életművet hagyott hátra, holott harminckét éves korában halt meg. Érdemes is lenne ezzel a töredékes életművel többet foglalkozni, kiadni belőle azt, ami maradandó.”

Merényi Annamária

LŐRINCZY HUBA: VILÁGKÉP ÉS REGÉNYVILÁG. ÚJABB MÁRAI-TANULMÁNYOK

Szombathely, Savaria University Press, 2002, 246 l. (Isis-könyvek).

Lőrinczy Huba irodalomtörténeti érdeklődésének középpontjában kezdettől fogva a huszadik századi magyar próza polgárinak nevezett válfaja áll. Török Gyula, majd Ambrus Zoltán tanulmányozása után szinte törvényszerűnek tűnik fel, hogy a kilencvenes évek elején rátalált Márai Sándorra, s azóta makacs következetességgel és tiszteletreméltó elkötele-

zettséggel munkálkodik a Márai életmű feltárásán, értékelésén, pontosabban újra-értékelésén. A „...személyiségnek lenni a legtöbb...” (1993) című kötet tanulmányai, *A magyar Buddenbrook ház* (1997), az *Ambrustól Máraihoz* (1997) című kötet és a *Búcsú egy kultúrától* című, *A Garrenak művét elemző tanulmány* (1998) után a *Világkép és regényvilág* című kötet